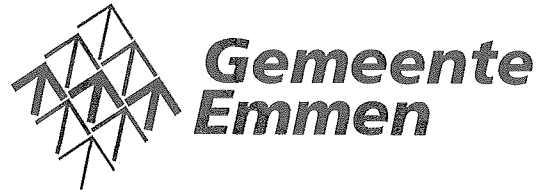

Raadhuisplein 1
7811 AP Emmen
t. 14 0591
f. 0591 685599

Postbus 30001
7800 RA Emmen
e. gemeente@emmen.nl
i. www.emmen.nl

Aan de raad van de gemeente Emmen

Afdeling Beleid en Regie

team
Staf

ons kenmerk
14.091710

uw kenmerk

bijlage
1

behandeld door
W. Couprie

BSN

datum
10 juli 2014

telefoon
14 0591

fax
(0591)685599

e-mail
gemeente@emmen.nl

onderwerp
Verslag bezoek college aan Brussel

Geachte leden van de raad,

In onze brief aan uw raad hebben wij u in mei meegedeeld dat ons college, of een delegatie daaruit, vergezeld door de directie en enkele adviseurs zou deelnemen aan een reis naar Brussel van 18 juni tot 20 juni. Het verslag van deze reis, waaraan ons voltallige college heeft deelgenomen, bieden wij u hierbij aan.

Zoals wij in onze brief van mei ook aangaven vraagt Europa de aankomende programmaperiode 2014-2020 om meer samenwerking tussen gemeenten, kennisinstellingen en bedrijven. Tijdens onze reis hebben wij geconcludeerd dat dit, zowel bestuurlijk als ambtelijk, vraagt om de contacten in Brussel goed te blijven onderhouden.

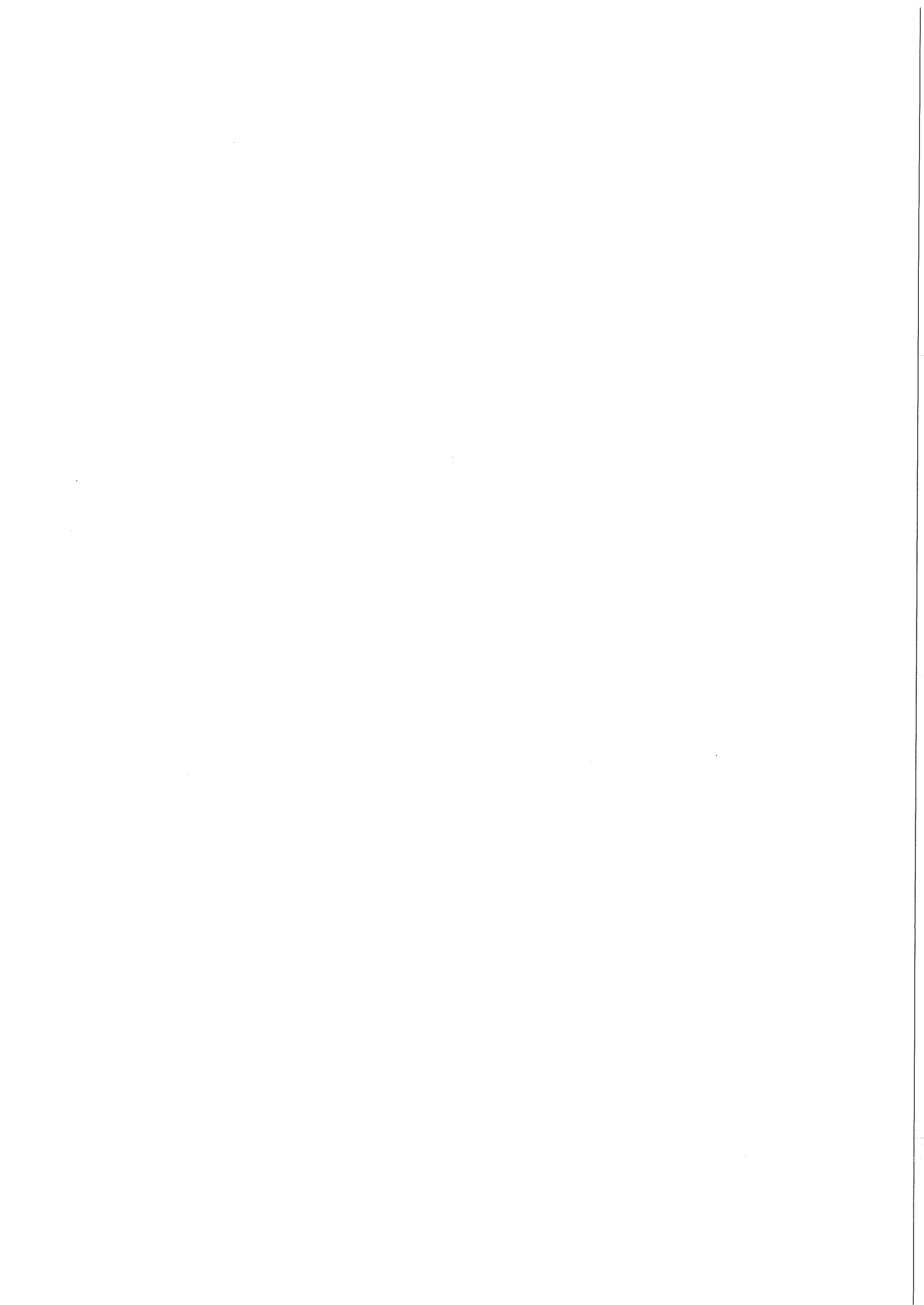
Ons is uit onze gesprekken met de lobbyist in Brussel van het Samenwerkingsverband Noord Nederland gebleken dat binnen deze organisatie reizen naar Brussel op gelijke wijze worden behandeld als reizen naar Den Haag. Wij kunnen ons voorstellen dat dit ook voor de gemeente Emmen gaat gelden, zoals nu al voor het Duitse grensgebied wordt gedaan. Wij geven u in overweging om dit voor volgende reizen naar de EU in Brussel als gedragslijn te gaan hanteren en dit bij de eerstvolgende aanpassing van de Gedragscode van de gemeente Emmen voor bestuurders te verwerken.

Hoogachtend,

burgemeester en wethouders van Emmen,
de secretaris, de burgemeester,

A.J. Mewe

C. Bijl

Verslag bezoek Brussel College en Directie 18-20 juni 2014.

Aanleiding

Bij de start van een nieuwe collegeperiode is het gebruikelijk om een meerdaagse bijeenkomst te organiseren met college en directie. Dit om intensief met elkaar stil te kunnen staan bij actuele thema's. Daarnaast is dit uiteraard een goede gelegenheid om elkaar beter te leren kennen. De tweedaagse is ditmaal gecombineerd met een al gepland bezoek aan Brussel.

College en directie hebben tijdens de reis diverse keren vergaderd over de Kadernota en de voorbereiding van de Begroting 2015. Het resultaat hiervan is verwoord in de door het college op 24 juni vastgestelde brief 'Actueel perspectief', die aan de raad is toegezonden ten behoeve van de raadsbehandeling van de Kadernota 2014 en betrokken zal worden bij de verdere voorbereiding van de Begroting 2015. Op dit onderdeel van de meerdaagse wordt in dit verslag dan ook niet verder ingegaan.

Woensdag 18 juni

12:00 uur Overleg College en directie over Kadernota en voorbereiding Begroting 2015 tijdens de reis in de bus waarvoor de opstelling van tafels specifiek is aangepast.

17:00 uur Ontvangst en inleiding Sigrid Sengers lobbyist SNN in Brussel in het Huis van de Nederlandse Provincies in Brussel, naast het hotel.

De rol en werkwijze en meerwaarde voor Noord Nederland van de SNN lobbyisten in Brussel zit in de bundeling van krachten op landsdelig niveau. Zo zijn wij een serieuze gesprekspartner voor Brussel. Daar hebben de lobbyisten ook een signaalfunctie bijv: gebrek aan EU energiepolitiek en gelijk speelveld voor bijvoorbeeld Aldel. In Brussel is Noord Nederland op dat gebied totaal onbekend. Maar er komt nu wel versneld regelgeving voor energie en voor een circulaire economy. Ook is er een Europees industriebeleid in de maak. Dat zijn zaken waar Emmen iets mee kan. Kijk dan ook naar de periode na 2020, waarvoor het Europees beleid nog beïnvloedbaar is en de komende tijd wordt voorbereid.

Belangrijk is dat Europees beleid en vooral Europese fondsen nu meer zijn gericht op bedrijven en kennisinstellingen en minder op regionale en lokale overheden. Het gaat nu meer om innovatie en daarbij zijn vooral cross-overs kansrijk, zoals 'blue energy' (water/energie) en aardappels die helpen tegen obesitas (voedsel/healthy ageing). Biopolymere met als voorbeeld de biobrug voor het nieuwe dierenpark is ook zo'n cross over (agro/chemie). Een pilot rond biopolymere zou bijvoorbeeld met partners in Duitsland als 'best practice' ingebracht kunnen worden in Brussel.

Vanuit het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) zijn middelen beschikbaar voor de plattelandsontwikkeling. Streef ernaar de besteding te laten aansluiten op 'Vierkant voor Werk'.

Hoewel de lobbyisten primair voor de provincies werken, zijn zij ook beschikbaar om Emmen te helpen. De voornaamste rol is dan het wegwijs maken en contacten leggen. Daarna moet Emmen het zelf doen. Voor Emmen is deelname aan de Open Days in oktober in Brussel wellicht interessant. Vierkant voor Werk bevat zeker elementen die bruikbaar zijn in de contacten in Brussel. De Europese Commissie heeft zeer recent voorstellen gedaan om te komen tot een Europees Industriebeleid. Binnenkort leveren de provincies daar een position paper voor aan, dat desgewenst ook in conceptvorm ambtelijk aan Emmen kan worden beschikbaar gesteld voor het geven van input (dit is inmiddels gebeurd).

Tijdens het diner beantwoordt Sigrid Sengers vragen en vindt er een gedachtewisseling plaats. Desgevraagd geeft zij aan te willen helpen bij het opstellen van een strategische agenda van Emmen voor Europa en bij het voorbereiden van een bezoek van de wethouders EZ van de NG4 in november aan Brussel.

Bij het diner kwam ook het onderwerp Zorginnovatie/Healthy Ageing/gezond wonen ter tafel. Wethouder Jan Bos gaf aan te zoeken zijn naar nieuwe verbindingen en oplossingen daarvoor. Naar aanleiding daarvan heeft Sigrid Sengers na het bezoek daarover gesproken met Jolanda Hekman van de Hanzehogeschool. Deze Hogeschool doet vanuit de Noordelijke kennisinstellingen het onderwerp healthy ageing en energie. Zij gaf aan daarover wel met Emmen in gesprek te willen gaan om nadere kansen met elkaar te verkennen. Ze is te bereiken via: j.a.hekman@pl.hanze.nl.

Op verzoek van de burgemeester is afgesproken om 1 à 2 keer per jaar met het College bij te praten over Europese zaken. Het initiatief daartoe wordt genomen vanuit Emmen.

Donderdag 19 juni

Het gehele ochtendprogramma vindt plaats in het Informatiebureau van het Europees Parlement.

9:00 uur Ludolf van Hasselt, directeur strategie en voorlichting Europese Commissie

Prioriteiten van de EC voor de komende periode zullen naar verwachting de volgende zijn.

1. Economisch herstel. Er zijn veel nieuwe competenties bij de EC gekomen door de bankenunie, de fiscale Unie, het begrotingstoezicht op de lidstaten en de noodfondsen. Er is ook discussie over een Europees industriebeleid (dat is van belang voor de prioriteiten van Vierkant voor Werk).
2. Buitenlands beleid. De Eastern Partnership met Oekraïne, Georgië en Moldavië kosten de EU de komende jaren miljarden, maar zijn nodig voor stabiliteit. In het verlengde daarvan is krijgen EU energiepolitiek en -infrastructuur nu aandacht met name om gasleveranties zeker te stellen.
3. Defensie. De gebeurtenissen in Oekraïne vragen ook om aandacht voor dit onderwerp.
4. Handelsakkoord met de V.S. Dit heeft fundamentele effecten voor onze economie. Het is zeer omstreden (vooral in Frankrijk) maar onontkoombaar.

De aandacht voor regio's is snel aan het toenemen. Het Comité van de Regio's (dat ook de Open Days organiseert) neemt snel toe in betekenis en heeft nu ook een toetsingsrecht voor een aantal voorstellen vanuit de EC.

De onderstroom van dagelijks werk van de EU betreft de interne markt, waar veel regels uit voortkomen. Juist om protectie door specifieke nationale regels te voorkomen, zijn deze Europese regels nodig. Daarvan wordt vaak een karikatuur gemaakt in de media, maar zonder die regels is er geen goed werkende interne markt omdat landen dan met eigen regels, waaraan alleen eigen bedrijven kunnen voldoen, import weren. Daarnaast behoren ook innovatiestimulering (Horizon 2020) en uitwisselingsprogramma's (Erasmus) tot de dagelijkse onderstroom.

De grensproblematiek die in Vierkant voor Werk wordt signaleerd, is vooral het gevolg van nationale wetten en regels en in Brussel is dit momenteel geen item. Advies is om te kijken naar ervaringen elders, zoals in Limburg en Brabant.

10:15 uur Sjerp van der Vaart, Directeur Informatiebureau Europees Parlement

Het Europees Parlement (EP) is grote winnaar van het verdrag van Lissabon dat in de plaats is gekomen van de door Frankrijk en Nederland afgewezen Grondwet.

De Europese raad van ministers is ook sterker geworden en de macht van de Commissie is sterk afgenomen. De wijze waarop het EP het voortouw heeft genomen bij de benoeming van Juncker past in die lijn. Europees Staatsrecht is continue in ontwikkeling. Het EP had eerst alleen inspraak en is nu mede wetgevend. Het vetorecht in de Europese Raad (groep van staatshoofden, dus Merkel, Rutte, Cameron, Hollande etc.) is afgeschaft. De Europese Commissie krijgt steeds meer trekjes van een met uitvoering belaste regering, die wetsvoorstellen doet. De Raad en het EP stellen de wetten vast. Daarom is lobby in Brussel steeds meer gericht op het EP.

Regionaal beleid is belangrijk beleidsterrein van de EU. Kijk ook wie er in die commissie regionaal beleid zit en probeer die in je netwerk te krijgen. Van Nistelrooy (CDA) wordt genoemd als invloedrijk (Nb. mede op aandragen vanuit Emmen organiseert bureau Erac op 7 oktober tijdens de Open Days in oktober in Brussel een workshop waarin Jolanda Heistek zal spreken over biobased economy en Plantvalue in ZO-Drenthe en waarbij Lambert van Nistelrooy de opening zal verrichten).

Zie je zelf niet als perifeer, maar als gelegen in het centrum van Europa en reageer vanuit dat perspectief als je wat wilt bereiken.

Wie en wat zijn jullie ambities voor Europa?

Let wel: Europa is geen pinautomaat...!

Het is aardig dat er geld vanuit Europa naar de dierentuin en het theater gaat, maar daar gaat het niet om. Europa is in eerste aanleg een kennisnetwerk, waar je eerst moet brengen. Een succesvolle lobby is vanuit Beieren en Baden Württemberg, die met 482 ambtenaren in Brussel permanent lobbyen voor de Duitse industrie.

De eerste vraag is: wie wil je zijn?

Krachtige punten zijn: transport & logistiek (A37/A31) ondanks dat dit nog niet wordt erkend door de eigen regering. Pak dit grensoverschrijdend op. Brainport (Eindhoven) heeft dat spel goed gespeeld. Zowel Brainport, maar ook Max van den Berg werden gehinderd door Den Haag. Beiden hebben gezegd "dan doen we het zonder Den Haag". In Emmen zit high-tech, greentech en Emmen is logistiek belangrijk. Er zitten zoveel kernactoren in de regio (inclusief grensoverschrijdend deel Duitsland) dat er veel meer uit te halen moet zijn!

Doe eerst een stap terug. Noord Nederland en Emmen in het bijzonder hebben een heel belangrijk en groot potentieel, maar benutten dit nog onvoldoende. Ga eerst kennis verwerven, wie je bent en wat je wilt zijn. In een stappenplan Emmen 2020 moet een Europese component zitten, betrek daar de provincie en Nedersachsen bij.

In het nieuwe verdrag is ruimte om grensoverschrijdend samen te werken (ETTS) buiten Den Haag om. Het is denkbaar om een cluster te vormen met Drenthe en Nedersachsen waar Emmen het centrum is. Emmen ligt op één van de centrale assen van Europa. Benut dit! Kleine gemeenten uit Scandinavië zijn opmerkelijk succesvol in hun lobby in Brussel.

De nieuwe commissie onder leiding van Juncker gaat een hoofdstuk neerzetten voor R&D met bijzondere aandacht voor duurzaamheid/greentech. Dus dat sluit perfect aan bij Emmen. Vergeet niet dat je dat spel op alle fronten moet spelen. Vergeet het Comité van de Regio's niet!

Het Europees Landbouw beleid was vooral gericht op grootschaligheid met gevolgen voor landschap en gebruik bestrijdingsmiddelen e.d. Nu komt er meer aandacht voor groene groei, landschap en regionale producten. Dat is overigens maar een accentverschil, want het beleid

blijft grotendeels overeind. Kansen liggen er in het verbinden van landbouw met industrie en logistiek.

Aandachtspunten:

- Naam coördinator binnen DG R&D in Nederland zal worden doorgegeven;
- Leg contact met Robert Jan Smits, DG Research& Innovatie EC
- Ga voor een 360 graden aanpak. Hoe kunnen we als Emmen voorsorteren op de nieuwe plannen van de Europese Commissie;
- Maak, samen met partners, je Europese plan van aanpak;
- Breng je spelers / partners goed in beeld. Sluit aan bij Vierkant voor werk (samen met Coevorden, Hoogeveen en Hardenberg); SNN is niet persé altijd het beste kanaal, maar benut ook dat kanaal wel.
- Realiseer je dat het om lange termijn investeringen gaat;
- Bedenk een naam die aanspreekt! Maak gebruik van: Biobased economy, greentech en logistiek als hefboom (gateway functie). Rode draad van Juncker daarbij is jeugd.
- Zoek Europarlementariërs die eerder invloed hebben gehad op Biobased economy e.d.

Bij het afscheid zegt Sjerp van der Vaart toe ons verder te willen helpen bij het leggen van contacten in Brussel, ondermeer voor de reis van de NG4 wethouders EZ in november.

11:30 uur Davy Pieters, attaché onderzoek en innovatie Permanente Vertegenwoordiging van Nederland bij de EU

De Permanente Vertegenwoordiging (PV) is de ambassade van Nederland bij de EU. Het Europees Parlement is binnen de EU de eerste wetgever, de lidstaten zijn (via de Raad van ministers) de tweede wetgever. De taak van de Permanente Vertegenwoordiging is het voorbereiden van de besluitvorming in de lidstaten. PV is dus een vooruitgeschoven post van de Rijksoverheid.

Breng daarom allereerst de prioriteiten van Emmen onder de aandacht bij het ministerie van Economische Zaken. Denk in bijzonder aan de directie Biobased Economy van EZ. Sluit aan bij activiteiten van de TU-Twente en Universiteit Wageningen voor groene chemie. Gebruik ook in Nederland alle netwerken, zoals G32 etc.

Laat 'Europa' weten dat je de aangewezen partij bent voor een bepaald onderwerp (bijvoorbeeld biopolymeren) en zoek zelf ook actief naar partners in Europa op dat gebied.

Voor Emmen zijn punten:

- Ligging precies halverwege Rotterdam-Hamburg
- Innovatieve industrie
- Bio-economy cluster
- Wat we willen is: werk, zelfde kansen voor de inwoners als in de rest van Nederland.

Sluit aan, maak gebruik van het Nederlands voorzitterschap van de EU in 2016.

Drenthe zou betrokken zijn bij een overleg over grensoverschrijdende zorg, waar knelpunten naar voren worden gebracht met betrekking tot grensoverschrijdende samenwerking.

Met SNN alleen komt Emmen onvoldoende in beeld in Europa. Daar wel de paradox met het gezamenlijk optrekken als landsdeel, omdat in Brussel alleen landsdelen nog enige indruk maken. Gebruik dit dan ook zo.

Brussel komt met een stedelijke agenda (Urban Agenda) op initiatief van Commissaris Hahn. Daar komt inspraak op; let daar op.

Er worden per 1 juli nieuwe ruimere regels voor staatssteun van kracht. Lidstaten krijgen meer de verantwoordelijkheid om zelf een afweging te maken, maar er is wel een rapportageplicht. Dat geeft nog veel onzekerheid.

Afstemming van diploma-eisen en wederzijdse erkenning is een probleem dat vanuit meer regio's wordt genoemd. De grensproblematiek rond regelgeving heeft in Brussel weinig aandacht en is ook in Den Haag bij Biza geen hot-item. Het is dus zaak om langs vele wegen daar steeds opnieuw aandacht voor te blijven vragen. Er is geen draagvlak in Brussel voor harmonisatie van loonbelasting e.d.

Het is van belang de best practices in Eurregio's (bij ons is dat EDR) te poolen.

Stem ook Brussel lobby af met Twente; morgen komt Enschede op bezoek! (Er is inmiddels contact gelegd met de lobbyorganisatie van Twente in Brussel).

Kijk niet alleen naar de Europese fondsen, maar bedenk vooral wat het de regio gaat kosten wanneer bepaalde belangen niet worden behartigd in Brussel!

De biobased cluster in Emmen is nog maar een half jaar oud en staat met één bezoek aan Brussel nog niet op de kaart.

De PV zou graag over bijvoorbeeld een jaar nog eens samen willen kijken wat de voortgang is. Ook biedt de PV desgevraagd hulp aan bij het leggen van contacten voor het bezoek van de wethouders EZ van de NG4 in november.

Het gehele middag- en avondprogramma vindt plaats in de conferentiekamer in hotel Thon.

13:00 uur Overleg College en directie over Kadernota en voorbereiding Begroting 2015

15:00 uur **Eveline Lecoq, Research Programme Officer Bio-based products and processing DG Research & Innovation**

Er is sprake van een verschuiving in de Europese aanpak van R&D naar Innovatie, d.w.z. van research naar implementatie en marktintroductie.

In 2012 is de Europese bio economy strategy vastgesteld. De naam bio economy impliceert dat de agro sector zelf daar ook toe wordt gerekend, terwijl bio based economy meer duidt op de verwerkende industrie. De Europese strategie verschilt wel wat van de Nederlandse, in de zin dat de nadruk in Brussel meer is gelegd op voedsel.

Voor nieuwe biobased producten ontbreken nog standaarden en doelen, waardoor er nog te weinig stimulansen zijn vanuit Europa. Harmonisatie van standaarden is aan de orde.

Binnen Brussel ontbreekt het ook nog aan centrale aanspreekpunten voor dit onderwerp. Het is nu verspreid over verschillende DG's.

Er zijn in Europa verschillende bio economy clusters, zoals rond Rotterdam en in Duitsland, België en Frankrijk. In tegenstelling tot bijv. in de VS en Brazilië zijn er nog weinig prikkels in Europa voor de verdere ontwikkeling van de bio economy clusters. Wel zijn er allerlei hindernissen, zoals gebrek aan harmonisatie en bureaucratie.

Op 9 juli wordt door de EU een Private Public Partnership gelanceerd voor bio economy; de EU stelt € 1 miljard beschikbaar, waar 20 bedrijven dan € 2,8 miljard bijleggen.

In de periode 2014-2020 volgen nog verschillende Calls voor projectvoorstellen (te beginnen op 2 september). Die mogen komen uit de hele waardeketen; van boeren tot grote eindproducenten zoals Unilever. Alle investeringen moeten wel in Europa plaatsvinden.

Voor biopolymeren geldt dat dit neigt naar bulk productie, waarbij dus een groot beslag op biograndstoffen gelegd zal worden. Omdat er dan sprake zou kunnen zijn met concurrentie met voedselproductie zou dat net zoals nu al bij biobrandstoffen discussie kunnen opleveren.

Bij hoogwaardige toepassingen van biopolymeren met zuinig gebruik van landbouwgronden speelt dat minder.

Tot nu toe is de EU aanpak wel sterk vanuit de grotere industrie aangejaagd ('industry driven'), maar door de nieuwe quota regeling van de EU moet nu 20% van de deelnemende bedrijven behoren tot het MKB (volgens de EU definitie < 500 werkzame personen).

Er wordt € 1,7 miljard geïnvesteerd in productie infrastructuur zoals fabrieken en de fondsen van Horizon 2020 kunnen worden ingezet voor sleuteltechnologieën en slimme specialisaties. Daartoe worden per regio een strategie (RIS) opgesteld en die is vereist om geld te krijgen.

Zoek uit welke belemmeringen bedrijven ontmoeten, zoek uit wie in Brussel daar wat aan kan doen en benader hem of haar.

Het voorbeeld van de biobrug is bekend bij DG Research & Innovation en wordt gezien als uitstekend voorbeeld van marktgerichte toepassing van biotechnologie.

Vrijdag 20 juni

9:00 uur Overleg College en directie over Kadernota en voorbereiding Begroting 2015.

10:30 uur **Sebastiaan den Bak (beleidsmedewerker) Neth-ER** in het kantoor van Neth-ER (belangenbehartiger kennisveld Nederland bij EU) vlakbij het hotel.

Sebastiaan den Bak vraagt allereerst naar de indrukken van het programma van de vorige dagen en sluit daar in zijn inleiding op aan.

Een heldere kaart waar je moet zijn in Europa is er niet.

Taken van Neth-Er liggen op de terreinen van onderwijs, onderzoek en innovatie en daar behoort valorisatie (te gelde maken van vernieuwingen) ook bij.

De taken zijn:

- het voorzien in hoogwaardige informatie over Europese kennisdossiers ten behoeve van Nederland kennisland;
- bijdragen aan het vergroten van de invloed van het Nederlandse onderwijs-, onderzoek- en innovatiebeleid op de ontwikkeling van het Europese onderwijs-, onderzoek- en innovatiebeleid;
- Informeren van de leden over laatste Europese ontwikkelingen, seminars organiseren of faciliteren, netwerken, besprekingen Europese instellingen en advies uitbrengen.

In de periode 2007-2013 heeft Nederland het meeste geld uit de Europese onderzoeksprogramma's gehaald.

In 2009 zijn in Lund, als antwoord op de crisis en om tegemoet te komen aan zorgen van burgers, voor het versterken van de mondiale positie van de EU, de grootste maatschappelijke uitdagingen voor Europa gedefinieerd. Dat gaat dan om bijvoorbeeld demografische verschuivingen, voedselveiligheid, bio-economie, duurzame energievoorziening, schoon water en slim en groen geïntegreerd transport.

Die komen nu in tal van documenten en programma's terug, zoals in Horizon 2020.

Het programma **Horizon 2020** heeft, zoals alle Europese programma's een looptijd van 7 jaar en kent drie prioriteiten:

1. Excellente wetenschap € 70 mld
2. Industrieel leiderschap (waaronder toegang tot financiering voor onderzoek, stimuleren innovatie en sleuteltechnologieën) € 17 mld
3. Maatschappelijke uitdagingen € 28,8 mld

Projectvoorstellen moeten drie lidstaten omvatten en 20% van de deelnemende bedrijven moet behoren tot het MKB (<500 werkzame personen). Dit programma is alleen toegankelijk voor

bedrijven en kennisinstellingen zoals Universiteiten en Hogescholen, maar niet voor Mbo-scholen zoals het Drenthe College (er is regelmatig contact met Stenden Hogeschool).

Het programma **Erasmus+** is ook van belang voor het onderwijs in Emmen en ook toegankelijk voor Mbo-scholen. Onderdeel is een Lifelong Learning Program. Er is geld (€ 14 mld) beschikbaar voor leermobiliteit (Key Action 1) en voor samenwerking tussen hogescholen en bedrijven (Key Action 2).

ESIF is de nieuwe naam voor de structuurfondsen EFRO en ESF.

Nederland ontvangt daarvan € 1,2 mld. (was in vorige periode € 1,9 mld.), waarvan het Noorden aan EFRO geld € 104 mln. ontvangt dat in 7 jaar door SNN verdeeld gaat worden. Voorwaarde om dat geld te krijgen is het hebben van een innovatiestrategie (RIS), die in het Noorden is opgesteld.

ESF gelden worden door het ministerie van SZW verdeeld. Rond de wijze van verdeling door SWZ bestaat grote onduidelijkheid.

Op ESF geld maken gemeenten meer kans dan op EFRO gelden, die naar bedrijven en kennisinstellingen gaan.

Aanbevelingen voor lobby in Brussel zijn de volgende.

- Weten wat je wilt/waar je goed in bent;
- Gebruik je netwerk;
- Juiste moment en juiste plaats (lobby in Brussel, maar ook in Den Haag!);
- Samenwerken met andere partijen; kom volgende keer (net als bij bezoek NG4 in november vorig jaar) met Stenden en/of met MKB;
- Hanteer A4-tje met de kernboodschap;
- Twee richtingsverkeer! Zorg voor heldere branding. Eerste vijf slides van Helsinki zijn altijd hetzelfde of nu de gemeente, een bedrijf of onderwijsinstelling zich presenteert.
- Focus zo concreet mogelijk: Kunststof vezels! Innovatiekracht Drenthe moet omhoog! Benutting is wel bovenmatig. Bio-economy is toverwoord in Brussel; Positie t.o.v. Rotterdam en Hamburg.

Tenslotte: evenals van vrijwel alle sprekers krijgen wij ook bij Neth-ER als opmerking dat wij op het juiste moment in Brussel zijn om onze ambities te tonen.

12:00 **Broodjes** in zelfde ruimte bij Neth-ER.
12:30 **Vertrek bus naar Emmen**
17:00 **Aankomst Emmen**

